

VLADIMÍR PODBORSKÝ

SÍDLIŠTĚ HORÁKOVSKÉ KULTURY U BEZKOVA, OKRES ZNOJMO

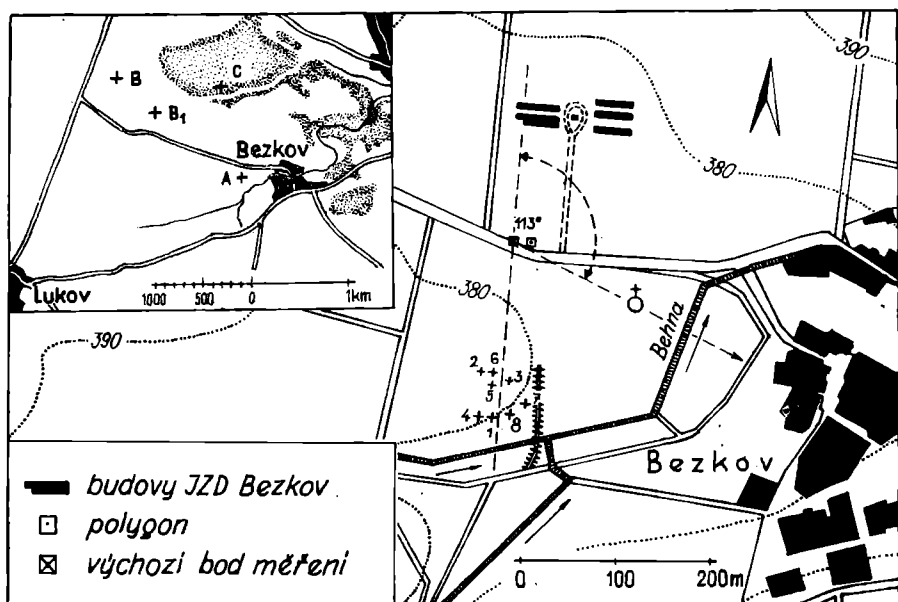
V červenci roku 1963 provedla archeologická expedice katedry prehistorie filosofické fakulty University JEP záchranný archeologický výzkum ohroženého halštatského sídliště v poloze „Malé záhumenice“ (lidově „Záhumeničky“) u Bezkova na Znojemsku.¹ Tento výzkum přinesl některá doplňující pozorování k problematice jihomoravských horákovských sídlišť a významný nálezový materiál, který dále zhodnotím. Bylo objeveno nové, dosud neznámé horákovské sídliště, situované na samém jihozápadním obvodu geografického katastru této kultury.

Práce na výzkumu se zúčastnili posluchači prehistorie J. Malina, P. Michna, P. Mišustov a J. Unger, jejichž iniciativní činnost, přesahující rámec povinné praxe, zaslouží zde plného ocenění. Expedici ochotně pomáhali místní občané, členové MNV a JZD, zvláště tajemník MNV v Bezkově František Štáva a agronom JZD Antonín Valášek; jim náleží upřímný dík všech účastníků expedice.

Kromě hlavní lokality (obr. 1: A, tab. I: 1—A), tj. horákovského sídliště v poloze „Záhumeničky“, zjistili členové expedice po upozornění místních občanů další dvě významná pravěká sídliště: rozlehlou osadu s mladolaténskou keramikou a patrně železářskými pecemi v trati „Záhony“ či „Velké a Malé kusy“ (obr. 1: B, tab. I: 1—B),² a opevněné sídliště elipsovitého půdorysu nevelkých rozměrů (délka vnějšího obvodu asi 230 m), obehnané dobře patrným valem a příkopem, v poloze „U hrobu“ na jižním okraji lesa „Smoha“, severně Bezkova (obr. 1: C, tab. I: 1—C); tento objekt svou dokonalou zachovalostí a pravidelností tvaru vzbuzuje dojem středověkého stáří, sondáží však jsme tu získali nečetné střepy spíše eneolitického charakteru.

Horákovské sídliště na „Záhumeničkách“ bylo objeveno náhodně při stavbě hráze vodní nádrže západně obce Bezkova, po levé straně silnice Bezkov — křižovatka Lukov—Miličovice, zhruba naproti hospodářským objektům místního JZD (obr. 1, 2). Buldozerem zde bylo obnaženo sprašové podloží na ploše asi 200 × 150 m. Na této ploše se tmavě rýsovalo údajně asi 20 různých velkých objektů, z nichž po příchodu na lokalitu jsme mohli zaměřit již jen 8 a prozkoumat 6 objektů (obr. 2).

Zaměření objektů jsme provedli na myšlenou osu, protínající naleziště přesně ve směru S—J a navazující severní větví na úhel výběžku hlavní budovy JZD, severně zmíněné silnice. Měření

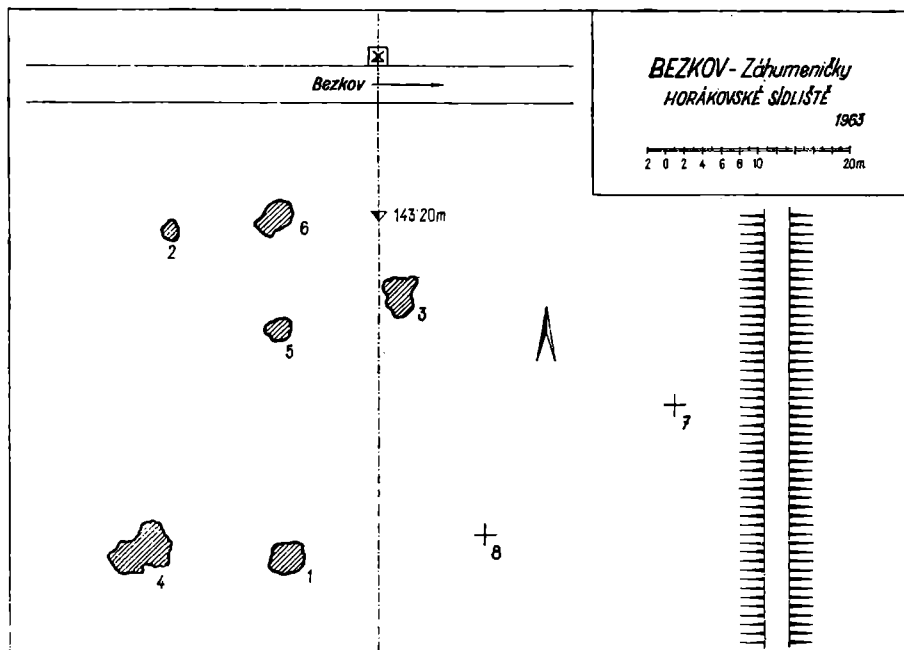
Obr. 1. Bezkov (o. Znojmo). Situace pravěkých lokalit: A — halštatská osada v poloze „Záhumeničky“; B — laténské sídliště v poloze „Záhony“ (B₁ — místo nálezu železné strusky); C — opevněné sídliště v lese „Smoha“. (Kresba: A. Šík.)

po ose vycházelo z místa přeneseného polygonu u silnice (obr. 2), fixovaného pomocně zaměřením na věž kostela v Bezkově (úhel = 113°).

Zkoumané sídliště je položeno na mírném, přesně k jihu přivráceném svahu nad potůčkem Behnou, který právě jižně zkoumaných chat přibírá z protilehlého svahu z jižní strany drobný přítok. Sídlištní objekty jsou rozloženy v rozpětí asi 375—370 m nadm. výšky. Na místě je sprašový pokryv nanesen nad jílovitými vrstvami, které jižním směrem vyúsťují k povrchu a podél potůčku Behny tvoří podklad zamokřených luk. Nad spraší byla na sídlišti vytvořena 40—50 cm mocná vrstva humusu. Buldozer skryl až 1 m mocnou vrstvu, tedy ještě i část sprašového pokryvu, čímž se úroveň povrchu sídliště i objektů snížila.

Objekty samy — pokud jde o jejich vzhled a funkci — i přes poměrně malý počet jsou značně různorodé; jejich inventář, zejména keramika, je naopak velmi jednotlý. Objekty tedy představují různé sídlištní typy venkovského sídliště své doby.

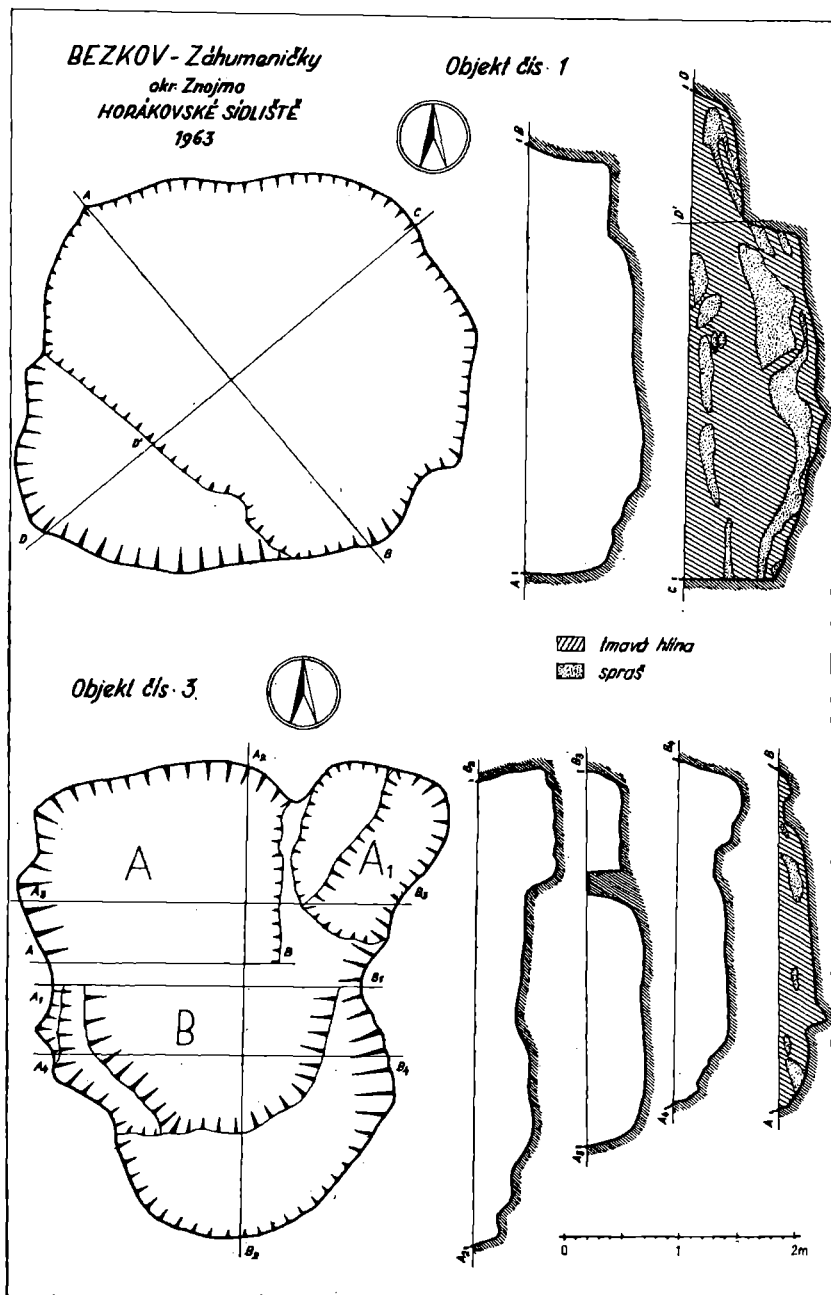
Typickou horákovskou zemnicí je **objekt č. 1** (obr. 3), jediný toho druhu na lokalitě; půdorysem (široce oválný útvar, rozměry os 4,30 × 3,90 m), silným zapuštěním do země, typickou popelovitou výplní s množstvím uhlíků a zlomků červeně propálené hlíny, i přítomností schodovitého výstupku (lavice) při západní straně jámy se tento objekt řadí k dosud známým horákovským zemnicím např. z Těšetic, Smolína, Skalice aj.³ Lze jej považovat za obytnou zemnici i přesto, že ani uvnitř ani v jeho

Obr. 2. Bezkov (o. Znojmo). Poloha a zaměření sídlištních objektů na halštatské lokalitě v poloze „Záhumeničky.“ (Kresba: A. Šik.)

okolí se nenašly stopy po kůlech či jiné konstrukci; nedostatek konstrukčních stop je ostatně příznačný pro horákovské sídelní objekty a lze jej vyložit nejsnáze původní existencí jen lehčí nadzemní části těchto příbytků,⁴ po níž se pravidelně nedochovaly stopy. Obytný charakter objektu 1 potvrzuje nadto i destrukce hlíněné pícky, zjištěná při severní straně jámy a prozrazující se nápadným červeným propálením kusů hlíny, lícovaných po jedné straně.⁵ Typický popelovitý charakter výplně objektů tohoto druhu, opakující se nápadně téměř na všech známých lokalitách, vznikl nejpravděpodobněji shořením nadzemního přístřešku, o čemž svědčí četné uhlíky a zlomky amorfní propálené mazanice — zbytky nadzemního přístřešku. Podle zjištění E. Opravila mohlo být v případě bezkovského objektu 1 použito ke konstrukci přístřešku dubového dřeva a to i silnějších trámů.⁶

Objekt č. 2 (tab. I: 3, obr. 5) je jáma elipsovitého ($\varnothing 2 \times 2,40$ m) půdorysu a značné hloubky (1,20 m). Její obsah nese svědčí o zásobnicovém charakteru jámy; těsně nade dnem byla i zde hlíněná pícka, což dokazovaly mocné spečené vrstvy červené hlíny (i rozpadávající se lícované kusy) a pod nimi se nacházející vrstva popela i syté černé uhlíkaté usazeniny mouru. Horní část výplně jámy tvořil hnědý drobkovitý splach. — Jámy tohoto typu nejsou rovněž na horákovských sídlištních výjimkou, většinou však o nich není přesné dokumentace; zdá se, že vedle účelu zásobnicového,⁷ který

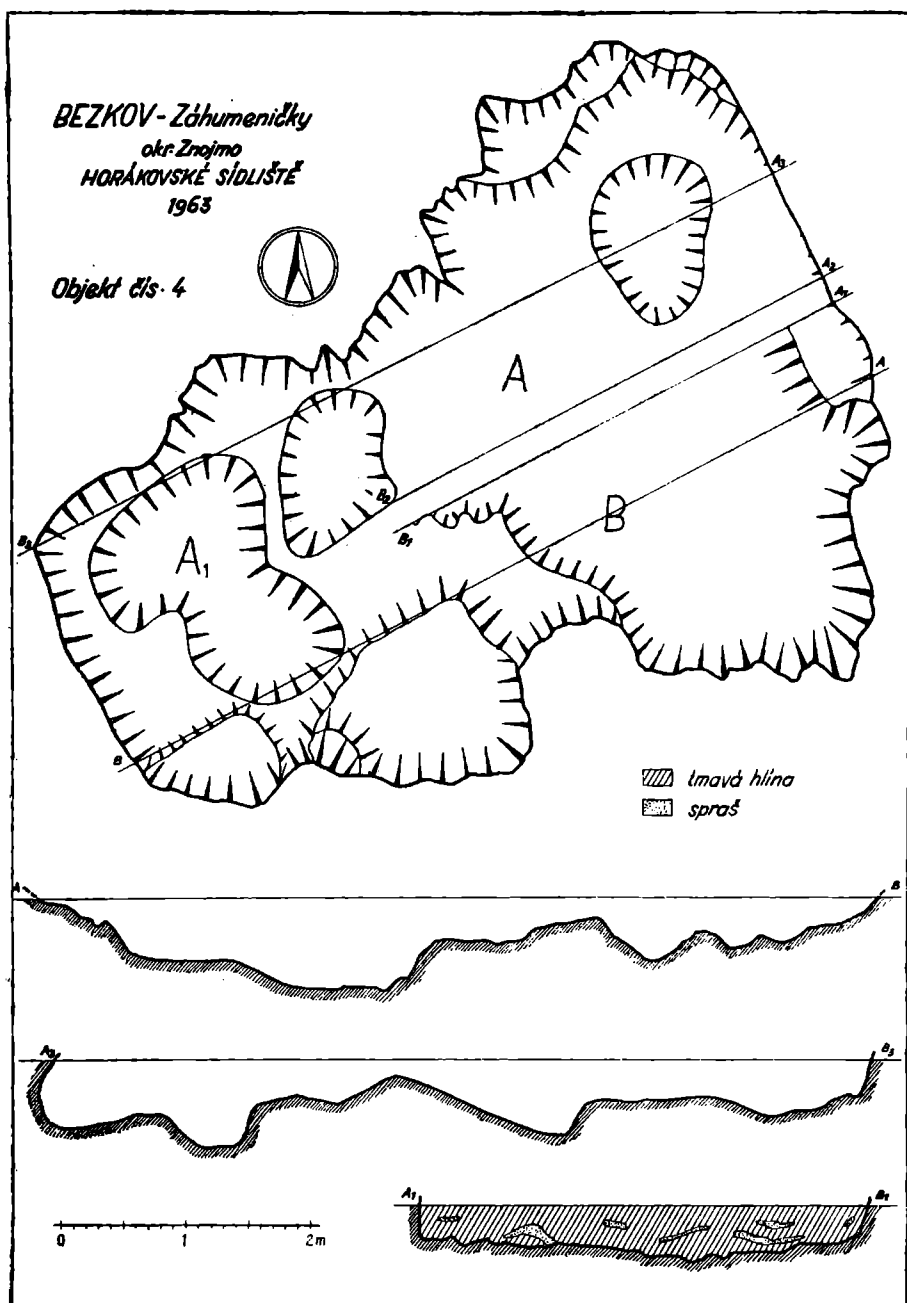

Obr. 3. Bezkov (o. Znojmo). „Záhumeničky“. Půdorysy a profily objektů č. 1 a 3.
(Kresba: A. Šik.)

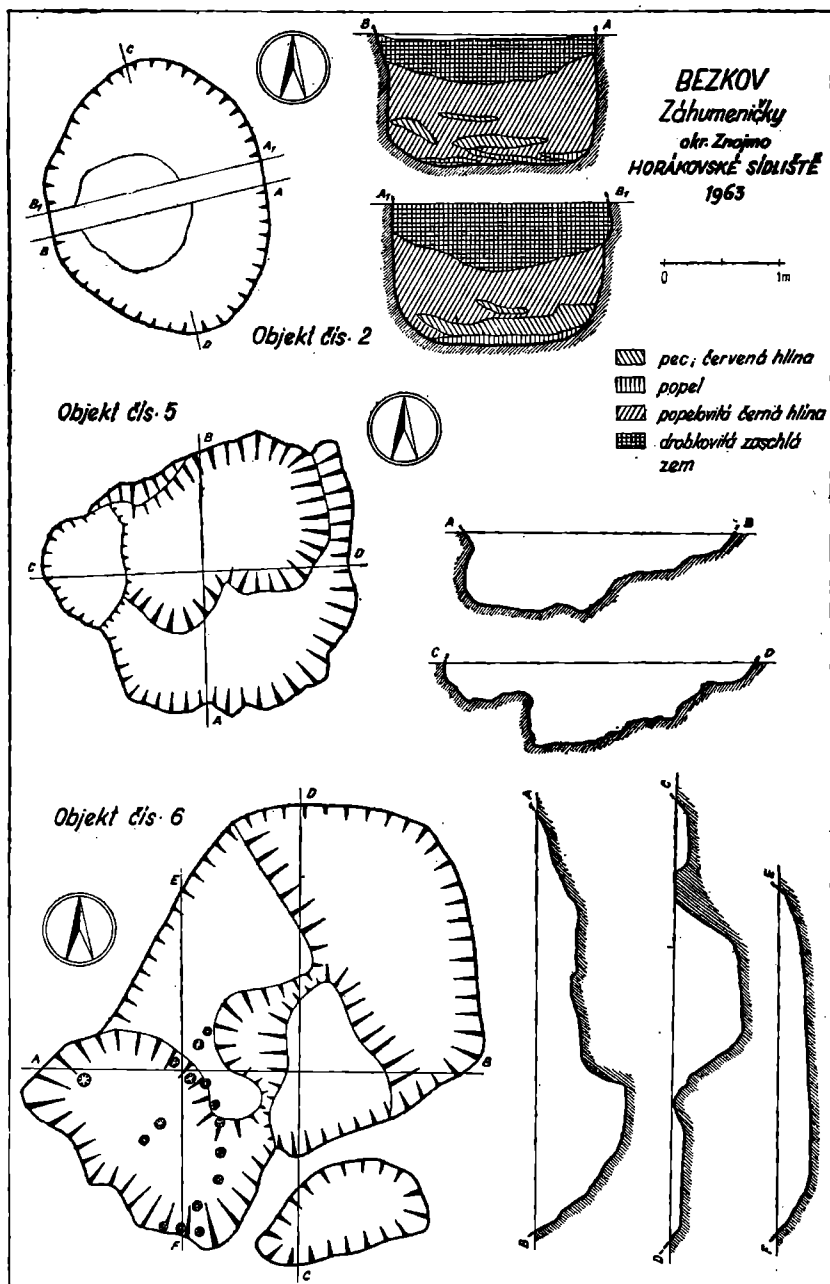
bych z vlastních zkušeností připsal např. objektu 6 v Bulharech,⁸ či objektu 30 v Těšeticích,⁹ měly též význam kuchyňský,¹⁰ případně i výrobní. O výrobní funkci by se mohlo uvažovat i v případě nadepsaného bezkovského objektu 2, zejména když vedle pícky byly v zásypu nalezeny zlomky železné strusky, snad i rudy a dokonce i zlomky hliněného kadlubu (tab. IV: 1—4) k odlévání na ztracenou formu. Zlomky kadlubu (tvar odlévaného předmětu není jasný) byly však nalezeny poměrně vysoko v zásypu jámy (vrstva 40—80 cm) a není vyloučeno, že se tam dostaly teprve dodatečně splachem. Důležitější je nález zbytku dna hliněné pícky se struskovitým vnitřním povrchem a odpichovacím otvorem (tab. IV: 5a, b), zjištěný v destrukční mase pícky nade dnem jámy. Spolu s ostatními úkazy je dokladem tavení železné rudy v objektu č. 2, který se takto řadí k nepočetným výrobním objektům starší doby železné na Moravě.¹¹ Byl snad součástí většího nadzemního stavení, které ovšem skryvkou na nalezišti patrně vzalo za své; k tomuto závěru mne vede nález hrubého kusu mazanice s otiskem prkna a další zlomky výmazové hlíny (tab. IV: 8, 10), objevení se v hloubce 0—40 cm od úrovně jámy. Bylo by možno vyslovit domněnku, že v případě objektu 2 v Bezkově šlo o jednoduchou redukční pícku; zůstává však řada problémů spojených s přesnější rekonstrukcí takové pícky, s přístupem k topeništi na dně poměrně malé jámy apod. Tyto problémy není možno zatím řešit pro skrovný rozsah dosavadních výzkumů na lokalitě.

Objekt č. 3 představuje poměrně mělkou, nepravidelně oválnou jámu (4,20 × 3,80 m), silně členitého dna (tab. I: 4, obr. 3). Zásyp se lišil od popelovité výplně objektu 1 a tvořila jej spíše tmavěhnědá hlína, která pouze v severovýchodní části (v jamce A₁) a v jižním úseku objektu nabývala na intenzitě charakteru kulturní vrstvy; zde by bylo také možno s výhradou počítat s ohništěm. Jakou funkci tento sídlištní objekt měl je nemožné určit; nejde ani o obytný, ani vysloveně hospodářský objekt a také charakter stavební jámy není možno jednoznačně na něj vztáhnout. Přítomnost mazanice s otisky prken (tab. IV: 6) by dovolovala soudit, že šlo o větší nadzemní stavení.

Objekt č. 4 naproti tomu bych neváhal označit za stavební jámu v tom smyslu, jak je pro dobu bronzovou charakterisoval V. Spurný.¹² Jde o rozsáhlou (délka 7 m), avšak naprosto nepravidelnou jámu velmi členitého až křivolakého dna (obr. 4) s četnými prohlubněmi, vyplněnou opět tmavou, místy popelovitou hlínou s několika úlomky lícování mazanice (tab. IV: 7) a uhlíků. Také keramického materiálu zde bylo minimálně. Pravděpodobnost uvedeného výkladu je zvýšena i skutečně kvalitním sprašovým materiálem, do něhož byl objekt 4 vyhlouben a který mohl být dobře použitelný při přípravě omítky na stěny, strop, vymazání podlahy, pece apod. skutečných nadzemních objektů. O. Paret odhaduje, že na výstavbu průměrně velkého nadzemního domu dřevěné kostry bylo potřebí minimálně 20 m³ hlíny.¹³ I když snad tento odhad je poněkud vysoký je nutno s poměrně velkým množstvím vhodné stavební hlíny při budování domů počítat. Tato hlína byla podle soudu většiny zainteresovaných badatelů získávána v blízkosti osad, avšak stranou vlast-

Obr. 4. Bezkov (o. Znojmo), „Záhumeničky“. Púdorys a profily objektu č. 4. (Kresba: A. Šik.)

Obr. 5. Bezkov (o. Znojmo), „Záhumeničky“. Půdorysy a profily objektů č. 2, 5, 6.
(Kresba: A. Šik.)

ních sídelních jednotek.¹⁴ Je-li tomu tak, zachytil záchranný výzkum u Bezkova spíše okraj horákovské osady se stavebními, příp. výrobními jámami a jen ojediněle (objekt 1) snad i s obytnými domy; vlastní osada může být situována opodál ve směru severním a severozápadním.

Uvažujeme-li o funkci **objektů č. 5 a 6** na „Záhumeničkách“ u Bezkova (tab. I: obr. 5) — snad nejpravděpodobnější se zdá opět výklad o stavebních jámách, použitých druhotně snad i k jinému účelu (shluk kúlových jamek v objektu 6). I zde jsou na dně četné prohlubně a ve výplni, postrádající opět příznačný popelovitý charakter, se našlo jen málo archeologického materiálu; pouze v jihozápadním výběžku objektu 6, v místech kumulace kúlových jamek, se objevil intenzivně popelovitý, uhlíky prosycený zásyp, propálené podloží a nad ním i několik opálených kamenů. Bylo tu asi ohniště, s jehož konstrukcí, resp. funkcí mohou souviset i ony kúlové jamky. Zde se také našlo větší množství střepového materiálu (obr. 8).

Lze tedy shrnout, že záchranným archeologickým výzkumem na „Záhumeničkách“ u Bezkova byla zachycena pravděpodobně okrajová část nového sídliště horákovské kultury, která patří v celkovém areálu této kultury k její jihozápadní geografické skupině. Na sídlištích této skupiny (Těšetice) jsou také přímé obdoby bezkovských objektů. Nové však je tu zjištění patrně výrobní železářské jámy (objekt 2) a existence stavebních jam (objekt 4) by tu dávala tušit přítomnost nadzemních kúlových domů. Tyto domy dosud v horákovské kultuře nebyly bezpečně doloženy, zejména ne na venkovských sídlištích; tím ovšem nemá být řečeno, že by vůbec neexistovaly. Jsou doloženy z okolních, kulturně příbuzných oblastí,¹⁵ z území podolského typu z Brna - Obřan¹⁶ a nepřímou je dokládají nálezy hliněných omítek s otisky štípaných desek, výpletu konstrukce stěn a pod.,¹⁷ případně i velké lícované kusy mazanice s negativem nároží, někdy snad i bíle olíčené.¹⁸ Skutečností však zůstává, že výzkumem dosud zjištěny nebyly, zatímco typ zemnicového domu je na horákovských sídlištích běžný. — Patrně jiná bude situace na opevněných sídlištích horákovské kultury; dosavadní výzkumy těchto míst jsou sice minimální, avšak z hradiska u Jaroměřic jsou kúlové domy uváděny a tomu odpovídá i zde nalezená omítka zdobená hřebenováním, žlábký i plastickými výstupky.¹⁹

Potvrdí-li se předpoklad současné existence kúlových nadzemních domů a zemnic na horákovských sídlištích, jak to naznačila situace u Bezkova, budeme nuceni odpovědět na otázku po účelu obou typů domů. J. Paulík se pokusil takový stav v Seredi na Slovensku vysvětlit střídáním obydlí v letním a zimním období; v zimě se měli obyvatelé kúlových domů stěhovat do teplejších zemljanek, kde se po tu dobu soustřeďovala podomácká výroba.²⁰ Střídání letních a zimních typů obydlí v pozdější době dokládá u starých Germánů Tacitus;²¹ nebyla by tedy tato interpretace nemožná. Je však nutno mít na zřeteli i aspekty společenské, místní zvyky a možnosti apod., a tak celý problém bude nutno dále sledovat.

Z nálezového inventáře bezkovských objektů má základní význam keramika; důležité jsou však i parohové předměty, jimiž chceme naše pojednání o hmotné kultuře obyvatel bezkovské osady zahájit.

Vedle „polotovarů“, tj. odřezaného hrotu jeleního parohu (tab. III: 1) a rovněž přiřezané masivní parohové výsady (tab. III: 6), se tu našly i hotové předměty: zlomený hrot (tab. III: 3), zlomek zvířecího žebra s jemnými zuby (tab. III: 2), část parohové palice (tab. III: 4) a zejména parohová motyčka (tab. III: 5).

Parohová industrie byla zřejmě v horákovských osadách rozšířena masově, jak dokazují opět zejména nálezy ze sídlišť na jihozápadní Moravě; z jaroměřického hradiště pochází velké množství parohové suroviny i polotovarů v různém stupni vyhotovení až po vlastní výrobky téměř sériové produkce.²² Podobně tomu bylo na hradišti u Křepic na Znojemsku;²³ avšak parohové výrobky jsou hojné i na „venkovských“ sídlišťích horákovské kultury.

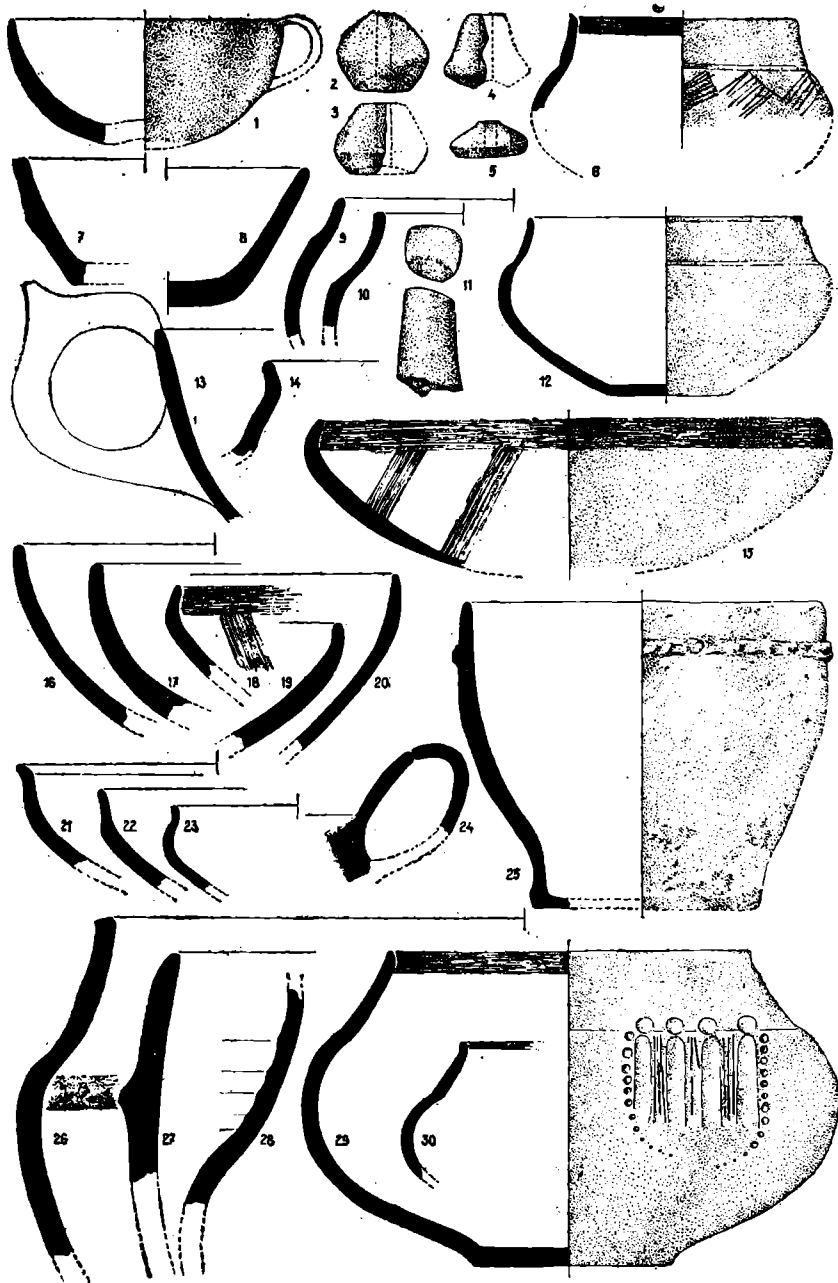
V poslední době upozornili někteří badatelé na skutečnost, že nápadný rozvoj parohové a kostěné industrie lze v pravěku sledovat zejména na sídlišťích starší a počátku střední doby bronzové a pak v době halštatské.²⁴ To se vysvětluje nedostatkem základní suroviny (bronzu, železa) toho kterého období, kterou snadno získatelné paroží mělo nahradit. Rozbor osteologického materiálu z Bezkoval²⁵ ukázal, že jelen a srnec tu byli často lovenými zvířaty; kromě toho mohlo být paroží získáno sběrem shozených větví.

Z parohových předmětů z bezkovské osady je unikátní parohová motyčka (tab. III: 5; délka rukojeti = 20 cm; šířka rozpětí = 22 cm), pro niž není ve známém materiálu té doby analogie.²⁶ Je dovedně upravena odřezáním kovovým předmětem z hlavní větve jelení parohové výsady, při čemž slabší boční větve je využito jako pracovní části; „naostření“ této části provedl její uživatel hrubým šikmým příseknutím báze. Toto příseknutí muselo být provedeno rovněž asi kovovým nástrojem, nepodobá se však ani zdaleka rovným řezným plochám na hlavní větvi. Nýbrž je tu znát spíše i stopy odštípávání.

Parohové palice jsou běžným nástrojem; vyskytly se na sídlišťích např. v Těšetících, Křepicích, Jaroměřicích aj., podobně jako tenký kostěný hrot. Zlomek nástroje s ozubením kratší strany (tab. III: 2) má analogii v předmětu z Těšetic;²⁷ jde patrně o nástroj k výzdobě keramiky.

Pro datování bezkovských objektů má největší význam keramika. Větší množství keramických zlomků pochází zejména ze zemnice (objekt 1) — tab. I: 8—12; obr. 6. Z celkového počtu 137 kusů určitého keramického materiálu tvoří 21,2 % nádoby typu *osudí*, 18,3 % *misky se zalomeným hrdlem*, 20,4 % *misky se zataženým okrajem*, 30,6 % *soudkovité a hrncovité nádoby*, 6,6 % *šálky* a *zbytek* — 2,9 % — tvoří amforovitá zásobnice (1 kus), miniaturní nádoby a zvláštní tvary. — V ostatních objektech bylo keramiky méně, tvarově a početním zastoupením však odpovídala poměrům v objektu 1.

Lze říci, že keramika z objektu 1 věrně zobrazuje poměry v keramice na horákov-

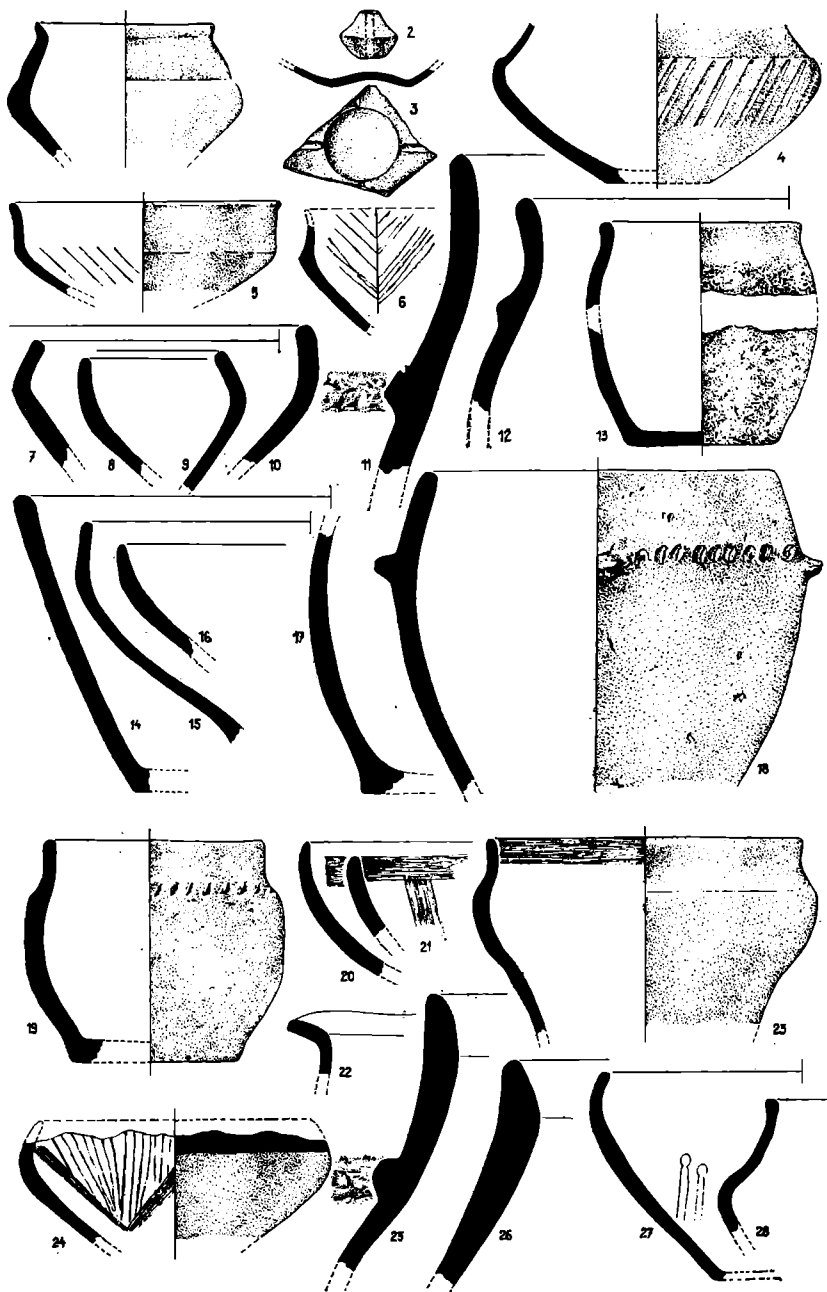

Obr. 6. Bezkov (o. Znojmo), „Záhumeničky“. Nálezový materiál z objektu č. 1. Asi 1 : 3.
(Kresba: V. Podborský — A. Šik.)

ských sídlišťích klasického vývojového stupně této kultury.²⁸ Převažují zde hrubé soudkovité a hrncovité tvary několika variant; v našem případě je to typ soudkovité nádoby s nízkým hrdlem a hladkým povrchem (obr. 6: 9, 8: 3), v jednom případě se zdrsňelým povrchem na břichu (obr. 7: 13), dále varianta téhož typu se zářezy pod hrdlem (obr. 7: 19 tab. III: 11), typ pravé soudkovité nádoby s výčnělky spojenými linií vrypů (obr. 7: 18), i varianta s plastickou páskou (obr. 6: 27) a posléze typ hrncovitých nádob různé velikosti s plastickou, důlkovanou či vlnitě členěnou páskou (obr. 6: 25, 7: 11, 12, 25, 26); poněkud zvláštní je hrubý tvar hrncovité nádoby s podsazenou nožkovitou spodní částí (obr. 7: 23). Velká hrncovitá nádoba s vyšším hrdlem, širokého ústí (\varnothing asi 38 cm) — obr. 6: 26 — má na sídlišťích četné obdoby; sloužila asi jako skutečná zásobnice, když velkých amforovitých zásobnic halštatského stylu na sídlišťích celkem není. — Uvedené soudkovité a hrncovité tvary nejsou vhodné pro typologická pozorování a tím ani pro chronologii.

Poměrně početně jsou zastoupena osudí (otevřené nádoby), opět několika variant: chybí tu recidivy jak ke starším lužicko-slezským tvarům, tak k podolským osudím s kulovitou výduť, kteréžto prvky je možno sledovat v nejstarší fázi horákovské kultury, patrně již v průběhu mladší fáze stupně R HB (např. Podivín, Těšetice). Většina osudí (obr. 6: 6, 12, 30; 7: 4) ukazuje pokročilý vývojový typ horákovského osudí menších rozměrů, pro něž je charakteristické nízké šikmé hrdlo, často bez ven vyhnutého okraje, zato však s příznačnou profilací (obr. 6: 6, 14) a široké nízké tělo s vysoko posunutou výduť. Tyto tvary bývají na povrchu černě vyleštěny, zdobeny rytím (obr. 6: 6), žlábkováním (obr. 7: 4, 28), někdy jsou na nich uplatněny i vtuhovací techniky, ba i malování.²⁹ Důležitým prvkem ve vývoji horákovského osudí je formace hrdla: z původního ostře nasazeného, vyššího hrdla s nálevkovitým okrajem (obr. 8: 2; o tomto tvaru pojednáme dále), která jsou typická pro fázi HB, se stává během vývoje horákovské kultury v HC měkce nasazené, šikmé hrdlo, jehož okraj zakrňuje, až mizí. Takovou relativně pozdní variantou je zdobené osudí z objektu 1 (obr. 6: 29, tab. II: 10), které náleží typologicky již do závěrečné fáze klasického stupně horákovské kultury. Zatím nejisté, avšak zřejmě též velmi mladé časové postavení mají otevřené nádoby s nízkým límcovitým hrdlem (obr. 8: 10); tento tvar zdobený malováním se objevil sice ještě na birituálních pohřebišti v Brně-Židenicích,³⁰ avšak jeho typologické analogie z Rakouska a Bavorska jsou vesměs pozdněhalštatské.³¹

Misky s různým stupněm zatažení okraje (tab. I: 8, 11, 12; obr. 6: 15—20, 7: 7—10, 15, 16, 20, 21, 8: 6—9), někdy i s okrajem jemně profilovaným, jsou masovým zbožím halštatských sídlišť. Mají starobyrou tradici v HB, v počátečních stupních horákovské kultury se na nich často objeví reminiscence na žlábkovaný či zalamovaný okraj;³² takové zjevy však v bezkovském materiálu nejsou. Misky se zataženým okrajem bývají dosti pravidelně zdobeny vtuhovanými, event. malovanými pásy oboustraně při okraji, i na vnitřní stěně (tab. I: 8a); v pozdním horákovském stupni tento výzdobný prvek pokračuje, není však zdaleka tak častý. Na zlomku misky z ob-

Obr. 7. Bezkov (o. Znojmo), „Záhumeničky“. Nálezový materiál z objektů č. 2 (1–18), č. 3 (21–27), č. 4 (19–20) a č. 5 (28). Asi 1 : 3. (Kresba: V. Podborský – A. Šik.)

jektu 3 (obr. 7 : 24) u Bezkova je aplikována vnitřní vleštovaná hvězdicová výzdoba jaká je typická pro druhý základní tvar horákovských misek (se zalomeným hrdlem). Horizontální obvodový pás vně při okraji je zde černě malován.

Misky se zalomeným hrdlem jsou na sídlištích řidší, avšak technicky daleko propracovanější; v bezkovské osadě nejsou právě nejtypičtější (obr. 6 : 21—23, 7 : 3, 6) a navíc se na nich projevuje silné míšení s typem misky nahoře probraným. a to jak po technické, tak i výzdobné stránce (obr. 8 : 4). Tenkostěnné tvary misek se zalomeným hrdlem lze vyvodit z analogických tvarů slezské kultury a jejich rozkvět spadá do klasického stupně horákovské kultury. Zde přímo hýří vnitřní vleštovaná výzdobou. Později hrubnou a často přebírají výzdobu pouhých vtuhaných radiálních pásů. Tvarově přežívají do laténu. — Zdá se, že na sídlišti u Bezkova jsme se ocitli již v období po květu misek se zalomeným hrdlem, tedy nejméně již v mladší fázi klasického stupně horákovské kultury.

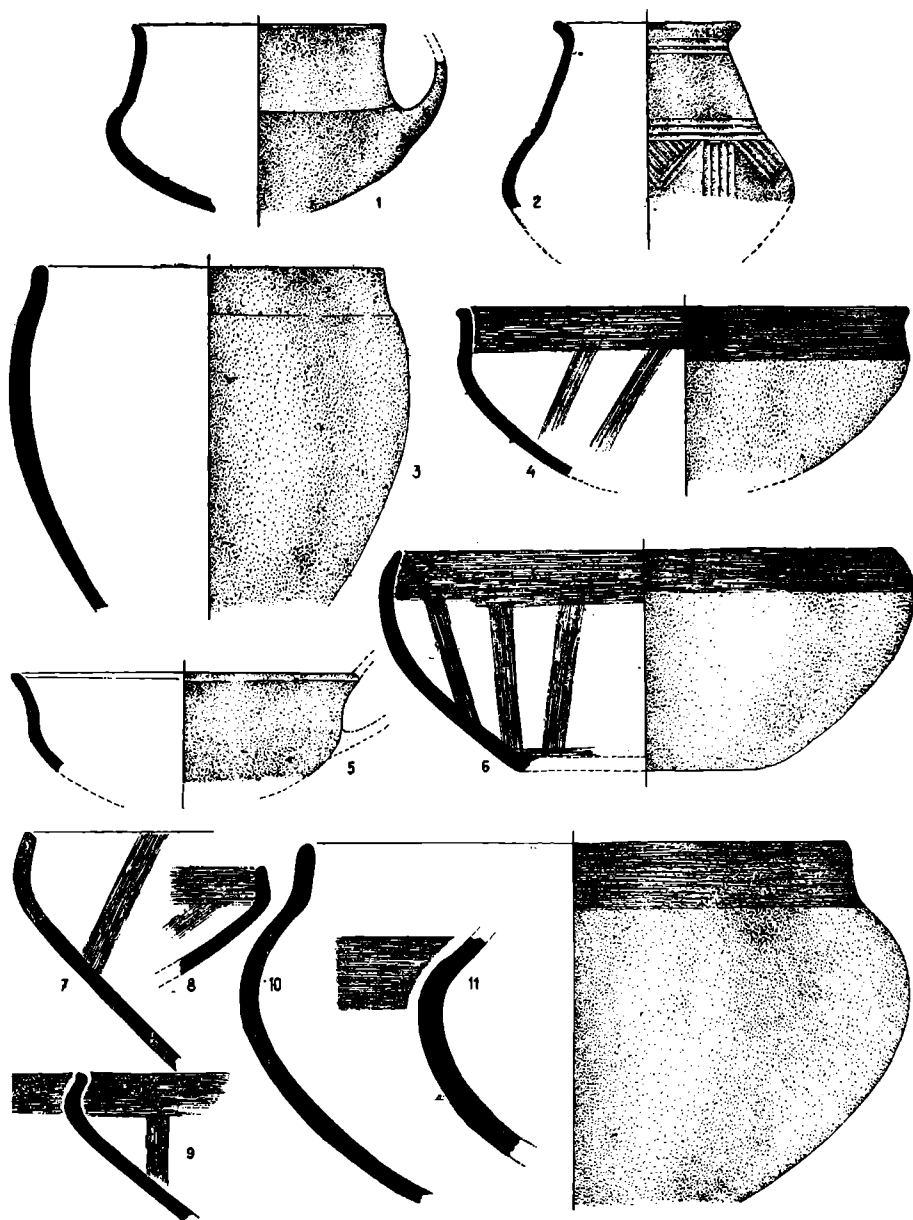
Z ojedinělých tvarů mís se objevila v bezkovském materiálu vysoká mísa přímých stěn (obr. 7 : 14); analogii pro ni lze uvést ze slovenské Seredi³³ i z oblasti rakouské kalenderberské kultury.³⁴ Zlomek stěny mísy s vnitřní meandrovou výzdobou (tab. II : 3) doplňuje soupis dosavadních meandrováných mís³⁵ z oblasti horákovské kultury; je nutno poukázati též na jihočeské analogie těmto mísám.³⁶

Mezi šálky z bezkovské osady převažuje jednoduchý polokulovitý, nezdobený typ. případně typ s rovnými stěnami (tab. I : 9, 10; obr. 6 : 1, 7, 8). Za typický horákovský šálek lze považovat tvar z objektu 6 (obr. 8 : 1), který má stejné vývojové tendence jako horákovské osudí a jemuž vývojově předchází šálek velatických tradic (obr. 8 : 5), nalezený v témže objektu. Zvláštní zmínky zaslouží část velkého masivního šálku s mohutným uchem s příčným růžkovitým výčnělkem (tab. II : 9; obr. 6 : 13), jaké jsou v moravské horákovské kultuře řídké, častější a nápadnější snad v jihočeském halštatě.³⁷

Keramiku v širším slova smyslu z bezkovské osady doplňuje několik jednoduchých přeslenů (obr. 6 : 2—5, 7 : 2), jaké jsou na sídlištích časté a plochý hliněný terč (tab. II : 1). Připojujeme zmínku též o zlomku brousku (?) z velmi jemného hnědého pískovce (obr. 6 : 11); i kamenné brousky nejsou na současných sídlištích vzácností. Také kamenné valouny (tab. II : 2) jsou časté; je možno se domnívat, že sloužily po rozžhavení v ohni k ohřívání pokrmů či nápojů.

*

Jak vyplývá z rozboru keramiky nutno datovat bezkovskou horákovskou osadu do mladé fáze středního (klasického) stupně horákovské kultury. Ač dosud nebylo možno rozlišit v rámci tohoto středního stupně exaktním způsobem 2 následné vývojové fáze, ukázala již dříve řada sídlištních celků (Brno-Řečkovice, Těšetice, Bulhary) a nově velmi zřetelně sídliště u Bezkova, že s existencí takových dvou fází nutno již počítat. Jestliže klasický stupeň horákovské kultury lze rámcově

Obr. 8. Bezkov (o. Znojmo), „Záhumeničky“. Nálezový materiál z objektu č. 6. Asi 1 : 3.
(Kresba: V. Podborský — A. Šik.)

synchronisovat se stupněm R HC₂-D,³⁸ pak bezkovskou osadu lze datovat spíše již do stupně D Reineckova systému doby halštatské, tj. asi k létům 550—500 př. n. l. podle absolutních dat G. Kossackových.³⁹ Toto zařazení bezkovské osady podporuje i sporý výskyt malované keramiky (tab. II : 6—8; obr. 7 : 24); jde o černou malbu podunajského pásového stylu (typ IIIa, IV⁴⁰) na hnědočerveném podkladě vnější stěny nádob, nebo v druhém případě o černou pásovou malbu na matném podkladě. Malování na halštatské keramice ubývá směrem k pozdněhalštatskému vývoji, tj. směrem k poslednímu stupni horákovské kultury na jižní Moravě. Tak např. pozdní sídliště tohoto stupně (Střelice, Prosiměřice, Smolín) malování již vůbec neznají. Podobně fakt, že v Bezkově se nenašel ani jediný zlomek keramiky tuhé ukazuje, že život zde skončil již před začátkem laténského období našich pravěkých dějin.

Nakonec je nutno se zmínit o další závažné skutečnosti, totiž o výskytu archaik na horákovských sídlištích. V bezkovském materiálu je to již zmíněná část velatického šálku s vysoce klenutým uchem, typického hnědého hlazeného povrchu se stopami tuhování (obr. 6 : 24; 8 : 5) a část amforky velaticko-podolského typu (obr. 8 : 2). Obdobná keramická archaika byla známa již dříve z řady horákovských sídlišť (Hodonice, Brno-Bohunice aj.), většinou však z neodborně získaného materiálu, či ze sběrů. Z vlastního výzkumu mám bezpečně doložené střepy velaticko-podolského horizontu (R HA/B) z horákovského sídliště u Bulhar (objekt č. 3, 6).⁴¹ Ukazuje se tedy, že tyto zjevy patrně nejsou náhodné. Je ovšem důležité, že v těchto starohalštatských keramických přežitcích se neobjeví materiál podolského typu, nýbrž vždy jen tradice velatické, resp. velaticko-podolské (před vznikem podolského typu, jak jej známe z brněnské oblasti). To je dokladem pro diskontinuitu sídlišť mezi stupni HA a HC na jižní Moravě. Budoucí výzkum by se měl zaměřit právě na poznání sídlišť stupně HB a na zjištění jejich poměru k sídlištím časově navazujícím.⁴²

POZNÁMKY

¹ Na lokalitu upozornili členi expedice *J. Malinu* dělníci pracující na skrývce terénu. Naleziště předtím prohlédl také Dr. *V. Vildomec* z Jihomoravského musea ve Znojmě.

² K tomu srov. předběžnou zprávu *J. Maliny*, str. 354 a d.

³ *V. Podborský*, AR 11 (1959), 176 ad., obr. 70, 88, 89; *J. Říhový*, ibidem, 649 ad., obr. 243; *V. Ondruš*, ČMMB XLVI (1961), 51 ad., obr. 2.

⁴ To potvrzuje zjištění paleobotanika *E. Opravila* (ČMMB XLVI, 1961, 97), který mezi množstvím uhlíků asi ze 20 horákovských objektů u Těšetic nenalezl takové, které by svědčily pro masivnější, příp. srubovou konstrukci; většinou tu šlo o uhlíky z tenších kolíků a prutů, svědčících pro lehčí přístřešek.

⁵ Hliněné pece zcela obdobného charakteru byly zjištěny na většině lépe zkoumaných horákovských sídlišť, např. Těšetice (zde zejména objekt č. 37, srov. AR 11, 1959, 202, obr. 89), Bulhary, Kurdějov, Smolín, Brno-Židenice aj. Srov. k tomu příslušný materiál v autorově kandidátské disertační práci „Jihomoravská halštatská sídliště“, Brno 1963, I—III. Odtud jsou čerpány analogie uváděné i v dalším textu, pokud je není možno přesně dokládat jednotlivě.

⁶ Podle protokolu *E. Opravila*, uloženého v archivu katedry prehistorie U JEP v Brně; nápadné je, že v obj. č. 1. se neobjevila lícovaná mazanice s otisky větších ploch dřeva, zatímco v dalších objektech (viz dále a též tab. IV) se tyto omítky objevily.

⁷ *J. Bouzek—D. Koutecký*, AR 16 (1964), 28 ad., považují většinu sídlištních jam za zásobnicové objekty, při čemž vylučují jejich význam odpadní.

⁸ Z výzkumu katedry prehistorie U JEP; dosud podrobně nepublikováno; stručnou zprávu viz ve SPFFBU E 7 (1962), 87, obr. 6: 6 (tato jáma měla zřetelně vypálené stěny i dno — nepochybně doklad záměrné činnosti před uložením zásob do jámy).

⁹ *V. Podborský*, AR 11 (1959), 175, obr. 69.

¹⁰ *J. Paulík*, AR 6 (1954), 306 ad., *týž*, SlovArch III (1955), 145 ad.

¹¹ Jejich dosavadní výčet podává *R. Pleiner*, Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích, Praha 1958, 80—82.

¹² *V. Spurný*, AR 11 (1959), 334 ad., obr. 133.

¹³ *O. Paret*, Germania 26 (1942), 87.

¹⁴ *V. Spurný*, op. cit., 353; *týž*, Studie Krajského musea v Gottwaldově, řada spol. věd č. 11 (1957), 25 ad.

¹⁵ *J. Paulík*, SlovArch III (1955), 135 ad.; *F. Felgenhauer*, ArchA 19—20 (1956), 163 ad.; *B. Soudský*, AR 7 (1955), 190 ad.

¹⁶ *F. Adámek*, Pravěké hradisko u Obřan, Brno 1961, 63, obr. 57—64, *passim*.

¹⁷ Nález v jámě č. XL na Holém Kopci v Brně-Maloměřicích, srov. *A. Piffel*, ČMMB XXXIII-1 (1946), 146 ad.

¹⁸ Nález z horákovského sídliště u býv. Doupovcovy cihelny a Sedláčkovy továrny v Bučovicích; uložen v M v Bučovicích, *neinv.*

¹⁹ *J. Nekvasil*, Horákovská skupina mohylového lidu na jižní Moravě I, rkp disertace, Brno 1952, 184; *M. Šolle*, PA XLVI (1955), 116; *J. Hralová*, stať v knize Pravěk Československa, Praha 1960, 286.

²⁰ *J. Paulík*, SlovArch III (1955), 148—149; *týž*, stať v knize Život a umenie doby železnej na Slovensku, Bratislava 1962, 89.

²¹ *P. C. Tacitus*, Germania, německé vydání *E. Fehrleho*, München—Berlin 1939, 20—23; srov. též *A. Schliz*, MAGW 33 (1903), 314.

²² Uloženo v MM v Brně ze sbírek *J. Pallardiho*; dosud nepublikováno, srov. k tomu v autorově kandidátské disertaci I, 111 ad., III, tab. 157—160.

²³ *Ibidem*; *V. Podborský*, op. cit. II, 216—217, III, tab. 162.

²⁴ *A. Točík*, Študijné zvesti AÚ SAV v Nitře 3 (1959), 23; *J. Paulík*, Život a umenie, 85; srov. již dříve pro oblast lužické kultury *J. Kostrzewski*, Przegląd archeol. 5 (1933—36), 73.

²⁵ Viz stať *I. Novotného* v příloze k tomuto článku. Kolegovi *I. Novotnému* ze Slezského ústavu ČSAV v Opavě děkuji za ochotné provedení rozborů.

²⁶ Parohové motykovité nástroje, avšak odlišného typu, se objevují na lužických hradíštích a sídlištních té doby v Polsku, srov. *J. Kostrzewski*, op. cit., obr. 4; *Z. A. Rajewski*, III. Sprawozdanie z prac wykopaliskowych w grodzie k. lużyckiej w Biskupinie, Poznań 1950, 175—6; *F. Malinowski*, Fontes arch. posn. 8—9 (1958), 32, 38, obr. 36: 40, 41; *T. Lianu—T. Pietka*, Wiadomości arch. 25 (1958), tab. XXX: 12.

²⁷ *V. Podborský*, op. cit. III, tab. 146: 7a, b.

²⁸ K periodisaci horákovské kultury srov. *V. Podborský*, op. cit. I, 25, 229 ad., *týž*, SPFFBU E 7 (1962), 87, 95; — horákovskou kulturu dělím na stupeň starší (R HB₂—HC₁), střední, či klasický s delším vývojem (R HC₂—HD) a pozdní, v podstatě již v době laténské.

²⁹ *V. Podborský*, SPFFBU E 8 (1963), obr. 1 : 3,5; 3 : 3,4.

³⁰ *Týž*, op. cit., obr. 4 : 14.

³¹ *R. Pittioni*, Urgeschichte des österreichischen Raumes, Wien 1954, 542, obr. 378 nahore,

392, 397; *G. Kossack*, Südbayern während der Hallstattzeit, Berlin, 1959, 34 ad., příslušné obr.

³² Např. z Těšetic, *V. Podborský*, AR 11, 1959, 179, obr. 71: 11; *týž*, rkp kandid. disertace I, 147, III, tab. 58: 5, 9.

³³ *J. Paulík*, SlovArch IV-2 (1956), tab. II: 9.

³⁴ *R. Pittioni*, op. cit., 599, obr. 424: 1, 2.

³⁵ Dosud známy z Bošovic (mohyla IX), Jaroměřic (sídlíště), Rybník (mohyla Iaj.), Vémyslic (žárový hrob) — *J. Nekvasil*, rkp disertace III, tab. 2: 1, 22: 109, 53: 6, 68: 3 — Brna-Lišně (kostrový hrob) — *J. Nekvasil*, Sborník II (1963) AÚ ČSAV Brno, obr. 3 na tab. XIV — a Ostopovic (sídlíště).

³⁶ *B. Dubský*, Pravěk jižních Čech, Blatná 1949, 184, obr. 4a: 2; *J. Böhm*, Kronika, Praha 1941, 359, obr. 30: 2.

³⁷ *A. Lindner*, MAGW 35 (1905), tab. II:23—24; *J. Böhm*, op. cit., obr. 30: 4; *E. Jilková—A. Rybová—V. Šaldová*, PA L-1 (1959), 92, obr. 37: 2—4.

³⁸ Jde o synchronisaci přibližnou, která má vystihnout spíše vnitřní vývoj v oblasti jihomoravské; srov. *V. Podborský*, SPFFBU E 7 (1962), 87, 95; *týž*, rkp kandidátské disertace I, 26.

³⁹ *G. Kossack*, Südbayern I, 56.

⁴⁰ K rozdělení halštatského malování keramiky podle stylů srov. *V. Podborský*, SPFFBU E 8 (1963), 22 ad.

⁴¹ *Týž*, rkp kandidátské disertace, tab. 82: 1—17, 84: 6—9, 11, 12, 14.

⁴² Veškerý náleзовý materiál z halštatské osady v poloze „Záhumeničky“ u Bezkoва je zařazen ve sbírkách katedry prehistorie filosofické fakulty u JEP v Brně, pod inv. č. 32 579—32 951 a deponován v Jihomoravském museu ve Znojme.

EINE SIEDLUNG DER HORAKOVERKULTUR BEI BEZKOV, BEZIRK ZNOJMO

Im Jahre 1963 hat die archäologische Expedition des Katheders für Prehistorie der philosophischen Fakultät J. E. Purkyně-Universität eine Rettungserforschung bei der süd-mährischen Gemeinde Bezkov, Bez. Znojmo durchgeführt.

Die Hautarbeiten konzentrierten sich auf die bedrohte Horakoversiedlung in der Flur „Záhumeničky“ (Abb. Nr. 1:A; Taf. I:1-A); es wurden hier 6 Siedlungsobjekte (Abb. 3—5) von den verschiedenen Typen (eine Erdwohngrube — Obj. Nr. 1; eine Erzeugungsrube — Obj. Nr. 2; eine Baugrube — Obj. Nr. 5) durchgegraben; aus den Siedlungsobjekten wurde das reiche keramische (Abb. 6—8), osteologische, paleobotanische und anderes (Taf. III) Material gewonnen. Die Siedlung erstreckte sich auf den südlichen Lössabhang über dem Bächlein „Behna“ (Abb. 1, 2), in der Höhe cca 375 M über dem Meer. Es handelt sich um einen neuen Fundort, welcher an dem südwestlichen Umfang des geographischen Katasters der süd-mährischen Horakoverkultur der jüngeren Hallstattzeit situiert ist. Die Keramik aus den einzelnen Objekten ist ganz einheitlich und hat typische Siedlungsformen (Abb. 6—8) mit der prozentuellen Überzahl der Schüsseln (38,7 %) und der Töpfe (30,6 %); diese kann man in die klassische (mittlere) Stufe der Horakoverkultur (R HC₂—HD) datieren. Sporadisch erschienen in den Objekten keramische Rezidive zur Stufe R HA/B (Abb. 6:24; 8:2), keine aber zu den Formen des Podoler Typus der Urnenfelderzeit. Verhältnismässig rar kam das Keramikmalen (Abb. 7: 24; Taf. II:6—8) und die eingeglätteten Muster auf der Oberfläche der Keramik vor. Die abgeblendete Keramik hat viele Analogien aus den bekannten Siedlungen in Südwestmähren (Jaroměřice, Těšetice, Tvořihráz usw.), wo regelmässig auch die — für diese Zeit sehr kennzeichnende — Geweihindustrie erscheint. Aus der

Siedlung bei Bezkov stammt aber ein Geweihgegenstand — wahrscheinlich die Hacke (Taf. III:5), für den es bisher im mährischen Material keine Analogie gibt.

Weitere Rettungsarbeiten liefen auf der latènezeitlichen Siedlung in der Flur „Záhony“ bei Bezkov durch (Taf. I: 1-B; Abb. 1: B, B₁; — siehe Anm. Nr. 2).

Schliesslich im Walde „Smoha“, nördlich der Gemeinde Bezkov (Taf. I:1-C; Abb. 1:C) stellten die Mitglieder der Expedition eine befestigte — aller Wahrscheinlichkeit nach — äneolitische Höhensiedlung fest.

Die aus der hallstättischen und latènezeitlichen Siedlung stammende Kohlenstifte hat E. Opravil bestimmt (siehe die Vergleichstabelle bei dem Aufsatz vom E. Opravil) und das osteologische Material aus diesen Siedlungen hat I. Novotný bearbeitet (seinem Aufsatz ist auch eine Übersichtstabelle angeschlossen).

IVO NOVOTNÝ

VÝSLEDKY ROZBORU OSTEOLOGICKÉHO MATERIÁLU Z BEZKOVA

Z osteologického materiálu z halštatského a laténskeho sídlíšťe u Bezkova bylo zjištěno 6 druhů domácích, 3 druhy lovných zvířat a škeble rybničná (viz připojenou tabulku). Druhové složení zvířat z obou sídlíšť je odlišné jen ve dvou případech: v laténu chyběl kůň (*Equus caballus*), v halštatu kur domácí (*Gallus gallus*). Procentické zastoupení zvířat z obou sídlíšť, porovnáváme-li poměr lovné zvěře k domácím zvířatům, je zhruba stejné. Jen počet exemplářů jednotlivých druhů se více-méně liší; u lovné zvěře je nejčastěji zjišťován srnec (*Capreolus capreolus*).

Podrobnější určení, např. typu zvířat, bylo možné jen zčásti u koně, kde podle kostí končetin lze usuzovat, že jde o koně s kohoutkovou výškou kolem 120—130 cm. Nalezené zlomky kostí lebek psů ukazují na jedince patřící do skupiny psů, jejichž původ je odvozen od psa bažinného (*Canis f. palustris* Rüt.).

Většina materiálu, přihlížíme-li ke tvaru kostí, paroží a ke stupni osifikace hlavic dlouhých kostí, pochází z mladých zvířat, především u lovné zvěře. Převážná část kostí pozůstává z drobných zlomků, v neporušeném stavu byly nacházeny jen krátké kosti (tarsální kůstky apod.). Proto jen 42,01 % kostí v halštatu a 43,52 % v laténu bylo určitelných. Podle stop po rozbíjení a roztloukání převážně dlouhých kostí, podle řezů a záseků můžeme usuzovat na velmi pečlivé využití všech požitelných částí zvířat, svaloviny, kostního morku, mozku apod. Velké množství zlomků dlouhých kostí může nasvědčovat též na výrobu nástrojů z kostí. Poměrně malé množství kostí (jen 3 kusy) neslo stopy působení ohně; v jednom případě — podle zcela roztavené zubní skloviny — šlo pravděpodobně o zahození zbytku potravy do ohně.